

ifjúsági film, asszimiláció és integráció, oktatás, előítéletek

Utolsó padban

műfaj: televíziós ifjúsági film

hossz: 57'

év: 1975

Rendező: Kende Márta

Dramaturg: Kremsier Edit

Szereplők: Imre Etelka, Mitzi Ernő, Téri Sándor, Zenthe Ferenc, Varga Irén, Molnár Piroska, Solti Bertalan, Egri Kati, Varga Irén

Vágó: Ilosvay Katalin

Operatőr: Dobay Sándor

Zene: Herczeg László

Forgatókönyvíró: Halasi Mária

Gyártó: Magyar Televízió

„Fut a kicsi kordé, lepotyog a purdó, nyaktól lábíg sár, ó jaj, ó jaj, hegedűje nem szól már” – szól a dal a kisdobos énekkar előadásában, a szólót a kórusban középen helyet foglaló Lakatos Kati éneкли. Minden jóra fordult, a kórházban fekvő Sánta bácsi a Katinak adott virágért cserébe virágos nyalókát kap a lánytól Mikulás-ajándékként, Kati pedig teli szájjal nevet. Ezzel az optimista, az asszimilációt igenlő zárlattal ér véget az *Utolsó padban*. A Halasi Mária azonos című színdarabjából és a szerző forgatókönyvírói közreműködésével készült ifjúsági film-adaptációban a tíz év körüli roma kislány jellemfejlődésének vagyunk a tanúi. Kati elvesztette az édesanyját, apjával és két idősebb bátyjával költözik Budapestre, hogy ott saját bőrén tapasztalja meg a cigányokkal szembeni előítéleteket az iskolában és más helyeken. Az alapszituáció a „(szegény) cigány főhős a nagyvárosban”, ezt a sémát használja majd néhány éven belül Schiffér Pál is a *Cséplő Gyuri* megalkotásakor. (Továbbá ennek kifordított változatát Gyarmathy Livia a *Koportosban*.) A film bonyodalma tehát részint abból származik, hogy Katit nem fogadják el az osztálytársai (csak a hasonló korú fiúk játszanak vele a temetőben), részint abból, hogy a lánynak otthon a háztartási teendőket is el kell látnia, és ez a dramaturgia feszültségfokozó szabályainak megfelelően a vele empatikus, de szigorú tanítónő számára is csak később derül ki. Ebben a jelenetben tör ki Katiból az, ami miatt őt kirekesztik a társai: „Én cigány vagyok!”

Pócsik Andrea kiválóan elemzi a filmet „A hetvenes évek »társadalmiasított« filmkultúrájának cigányképeiről” szóló tanulmányában, melyben így foglalja össze a film történetét: „A cselekmény az iskolai beilleszkedés eseményei körül bonyolódik. A folyamatban egészen gazdag jelentéssel telítődik a »cigány« származás: a hagyományos kulturális sajátosságok és értékek összeütközésbe kerülnek a nagyvárosi modern környezet jellegzetességeivel, csakúgy, mint a szabályozott, normalizált viszonyokat képviselő intézménnyel, az iskolával.” Ahogy azt Pócsik hangsúlyozza, a film nagy érdeme, hogy belső monológ alkalmazásával, Kati szempontjából mutatja be az eseményeket, és ezzel egyrészt a nézők különleges tudás birtokába jutnak, másrészt eleve érzékenyítve lesznek a lány helyzetére. Ez a belső monológ nem is annyira a főhős átformálódásáról tudósít, mint inkább arról, hogy miként kommentálja magában a világot, valamint az irányában megmutatkozó ellenségességet, rasszizmust, és miként fejt ki egyfajta belső ellenállást. Amikor végül a dolgok jóra fordulnak, Kati rituálisnak minősíthető fürdés, fésülködés és öltözködés után beolvad a kórusba, és abból paradox módon csak a hagyományos, fent idézett cigánycsúfoló dalban énekelt szólójával tűnik ki. Pócsik szerint a film ideológiai üzenete egyértelmű, amennyiben „Kati beolvasztása, befogadása [...] kettős értékű: cigányként is, hátrányos helyzetűként is a különbségektől mentes társadalom részévé válhat.” (M.A.)

A filmhez tartozó linkek:

<https://videakid.hu/videok/mese/utolso-padban-gyerek-ifjusagi-klasszikus-1akWKtMCJXmru6rA>

<https://port.hu/adatlap/film/tv/utolso-padban-utolso-padban/movie-54502>

<https://www.imdb.com/title/tt0929289/>

Szakirodalom:

Benza Béla: *Tabuk nélkül. Gyermek az utolsó padban*, PolgArt, 2001.

Halász László – Sípos Kornél: *Művészeti kommunikáció hatása faji előítéletekre. Egy cigánykérdésről szóló színmű vizsgálata 10-14 éves tanulók körében*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969.

Pócsik Andrea: A hetvenes évek „társadalmiasított” filmkultúrájának cigányképei, *Apertúra*, 2013. tavasz, <http://uj.apertura.hu/2013/tavasz/pocsik-a-hetvenes-evек-tarsadalmiasított-filmkulturajanak-ciganykepei/>